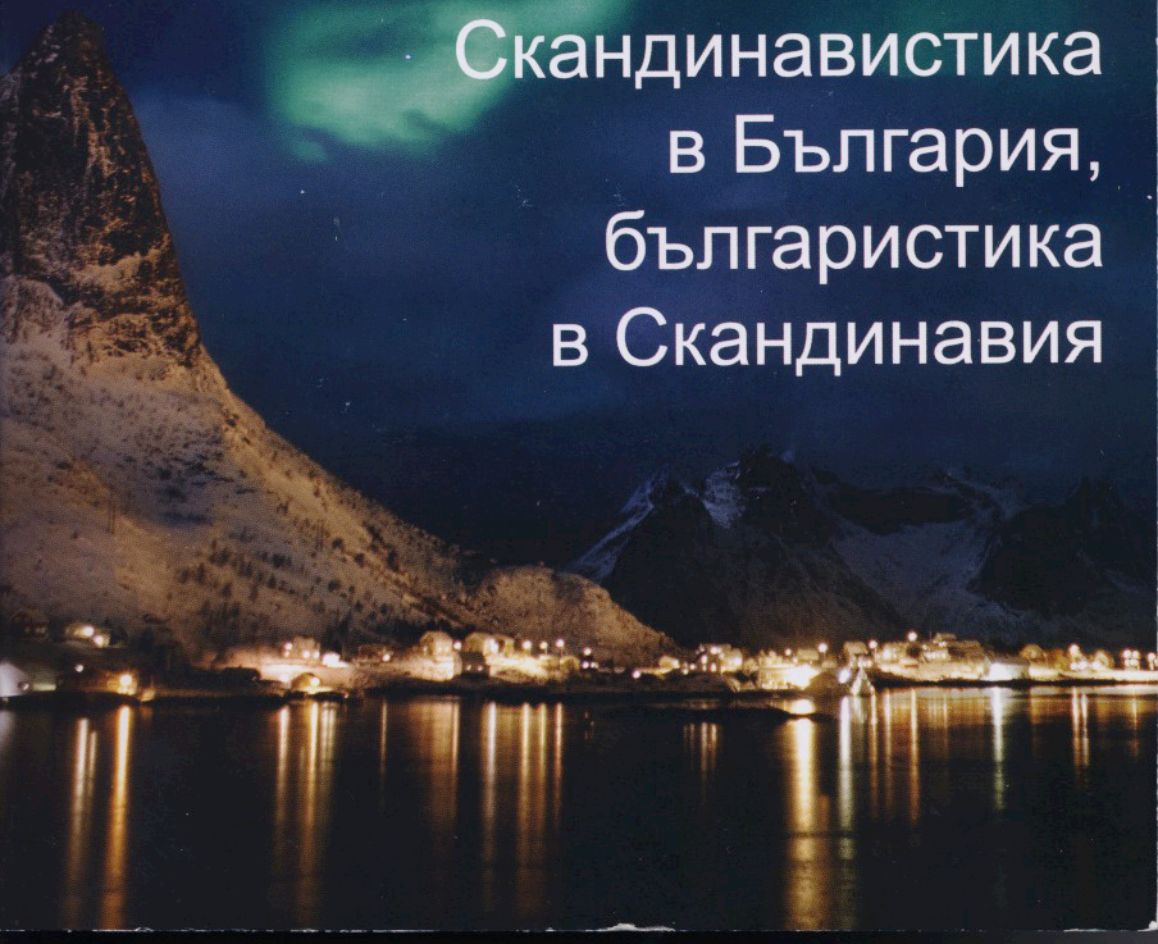

ВЪЗ ЛИТЕРАТУРА

1-2
2012

Скандинавистика
в България,
българистика
в Скандинавия

186	Анна Ангелова Рецепция на съчиненията на Сьорен Киркегор в Университетската библиотека	Anna Angelova Reception of Søren Kierkegaard's Works in the University Library	186
	☐	☐	
	ФИЛОЛОГИЧЕСКИ МЕМОАРИ	PHILOLOGICAL MEMOIRS	
193	Михаил Виденов Моите срещи с изтъкнати пражки езиковеди	Mihail Videnov My Meetings with Famous Linguists in Prague	193
	☐	☐	
200	Костас Динас Език или диалект – това е въпросът. По повод „Автобиографията“ на Григор Пърличев (Григорис Ставридис)	Kostas Dinas Language or Dialect – This is the Question. On the Occasion of the “Autobiography” of Grigor Parlitchev (Grigoris Stavridis)	200
	☐	☐	
	ДИСКУСИИ	DISCUSSIONS	
208	Константин Попов Неизбежен ли е във филологията терминът „дискурс“?	Konstantin Popov Is the Term Discourse Unavoidable in Philology Studies?	208
	☐	☐	
212	Никита Нанков Третата софистика	Nikita Nankov Of the Third Sophistic	212
	☐	☐	
	КНИЖОВЕН ПРЕГЛЕД	BOOK REVIEWS	
233	Андреана Ефтимова за книгата „Държавност преди държавата. Свръхфункции на българската възрожденска журналистика“ от Здравка Константинова	Andreana Eftimova about the Book „Държавност преди държавата. Свръхфункции на българската възрожденска журналистика“ by Zdravka Konstantinova	233
235	Ангел Петров за книгата „Основи на методиката на обучението по български език“ от Кирил Димчев	Angel Petrov about the Book „Основи на методиката на обучението по български език“ by Kiril Dimchev	235
	☐	☐	
238	НАШИТЕ АВТОРИ	OUR AUTHORS	238

КОСТАС ДИНАС

ЕЗИК ИЛИ ДИАЛЕКТ – ТОВА Е ВЪПРОСЪТ

По повод „Автобиографията“

на Григор Пърличев (Григорис Ставридис)

Kostas Dinas

LANGUAGE OR DIALECT - THIS IS THE QUESTION

On the Occasion of the "Autobiography" of Grigor Parlitchev (Grigoris Stavridis)

This article examines the character of the linguistic idiom spoken in FYROM and its relationship with the Bulgarian language on the occasion of the autobiography of Grigor Parlitsef (Grigorios Stavridis), published in Bulgarian and in "macedonian". A comparative examination of two texts in all linguistic levels (phonetics, phonology, morphology, vocabulary, phraseology) shows that "Makedonski" reasonably can be considered as a Bulgarian dialect.

Лингвистиката все още не е дала изчерпателен и еднозначен отговор на въпроса какво е език и какво – диалект на даден език. В един речник на лингвистичните термини при думата „диалект“ четем: „Географско, времево и социално разнообразие на един език, което се различава в правописа, граматиката и лексиката от общия език, който просто е социално предпочитаният диалект“ (Хартман, Сторк 1976: 65). Нещата обаче се усложняват (А може би пък се тълкуват по-добре?), когато в това лингвистично разграничаване се промъкнат политически причини. Така сред безизходицата на лингвистите решение дават маршалите: „Език – това е диалект, който има армия.“¹ Един такъв случай представлява славянският диалект на Бившата югославска република Македония (БЮРМ).

Езикът на Бившата югославска република Македония е славянски диалект с връзки със сръбския (особено през последния половин век), но най-вече с българския език. Би могло да се счита за преходна „станция“ между сръбски и български, въпреки че българи и сърби – всеки по свои причини – претендират за по-голяма прилика с този език. Вероятно „идва директно от един славянски диалект, който са говорили

¹ Вж. http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_a8/index.html – последно: 15/2/2011

през IX–X в. в северната част на Македония и на който Кирил и Методий са направили превода на Библията“ и има по-малко общи елементи със сръбски (главно фонетични) и много повече с български (главно морфологични общи черти, напр. наличие на задпоставен определителен член) (Андриоти 1992: 29). Освен това всички, които познават българския език, знаят, че в разбирането на този македонски диалект не срещат никакви трудности.

Една група изследователи поставя диалекта в сърбохърватското езиково единство (срв. Конески 1987: 11–84), докато – с повече аргументи – една друга група смята, че това е диалект, „който генеалогично принадлежи по-скоро на една българомакедонска общност, която се противопоставя на една друга езикова общност – на сърбохърватската“ (Ваян 1915; Мейе 1952: 66; Лунт 1952: 7).

Има привърженици и на теорията, че „толкова малкото общи фонетични черти на този диалект със сръбския, както и множеството морфологични близости с българския не са достатъчни, за да изтрият специфичната му физиономия, която му пречи да се свърже с един или друг език и налага да се смята за отделен и независим славянски език“ (Андриоти 1992: 30; Ван Вейк 1937: 119–126).

Григор Пърличев

Причина да се занимавам отново с въпроса за езика на Бившата югославска република Македония и на отношенията му с българския език е „Автобиографията“ на Григор Пърличев (Григорис Ставридис). На разположение имах две издания на Пърличевни съчинения:

а) едно софийско: Григор Пърличев. *Избрани произведения*. София, 1980.

б) и едно скопско: Григор Пърличев. *Избрани творби*. Скопие, 1991.

Като научна и статистическа база приемам и първата глава на скопската версия, състояща се от 754 думи типове.

Сравнително изследване на двата текста

Ще направя кратък, но според мен показателен съпоставителен анализ на двата текста на различните езикови нива.

Азбуката

И двата текста са написани на кирилица. Азбуката обаче, която използва скопското издание, съдържа някои изменения на „новата кирилица“ (вж. Лампсиди 1968: 5, Андрейчин и др. 1997: 16 и сл.). Лесно биха могли да се посочат следните новости (срв. и Андриоти 1992: 48):

а. Кирилските букви *ер голям* и *ер малък*, които се използват на български, в „македонски“ изцяло липсват

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
Гъокова	Ѓокова
смъртта	смртта
дърско	дрско
кърпа	крпа

или *ер голям* на български се предава на „македонски“ по следните начини:

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
ъ	а
най-тънките	најтанките
настъпи	настапи
мъки	маки
ь	о
дълго	долго
мозък	мозок
мълчи!	молчи!
ъ	у
съм	сум

б. В скопското издание палаталните съгласни са изписани по специален начин. Това графично разграничаване е без каквато и да било съществена причина. Така или иначе пред предни гласни (*е, и*) се наблюдава палатализирано произношение на всички съгласни.

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
г + <i>е/и</i>	ѓ + <i>е/и</i>
калугерин	калуѓерин
к + <i>е/и</i>	ќ + <i>е/и</i>
ке	ќе
л + ю [л' + у]	љ + у
трудолюбив	трудољубив
любящий	љуби
н + <i>е/и</i>	њ + <i>е/и</i>
сричание	срицање
учение	учење

в. В скопското издание кирилската буква *й* е заместена с латинската буква *j*:

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
най-тънките	најтанките
майка	мајка
бройници	бројаници

Ј се развива като „благозвучна съгласна“ между две гласни:

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
нипиe	нипије

г. „Македонски“ изразява чрез *ja* звуковете, белязани чрез кирилската буква *я*, която българският пази.

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
Мария	Марија
моя	моја
стоя	стојам

д. В „македонския“ звуковете *ш* и *т* се изразяват аналитично, а на български те се записват с буквата *щ*.

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
свещникът	свеишникот
гробницата	гробиштата

Фонетика/фонология

„Македонският“ въвежда фонетично изписване, докато българският приема по-фонологична графика. В двата текста могат да се открият следните само графични разлики, които не представляват съществени различия между двата езика, тъй като на български се произнасят по същия начин, независимо че се пишат различно, т.е. по-„фонологично“.

Ето няколко примера:

а. Обеззвучаване

На български се наблюдава обеззвучаване на съгласните в крайна позиция: звучните съгласни се произнасят като беззвучни, напр. пишем *хляб*, а произнасяме [хл'ап], пишем *любов*, а произнасяме [л'убоф]. Също така важи и законът за асимилация: когато има съчетание от две шумови съгласни с различна звучност, и двете се изравняват по звучност, т.е. и двете стават звучни или беззвучни в зависимост от втората съгласна, напр. пишем *книжка*, а четем [книшка], пишем *сладко*, а произнасяме [слатко] (Лампсиди 1968: 8–10; Андрейчин и др. 1997: 38). В „македонския“ резултатите от тези фонологични закони се изразяват и писмено.

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
книжки	книшки
дързко	дрско
редко	ретко

б. Редукция

Едно явление, подобно на редукцията в северните новогръцки диалекти (вж. Хадзидакис 1905: 202–265), се маркира писмено в „македонския“, но не се отбелязва писмено на български.

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
мноґо	мноґу
малко	малку
неколку	неколку

в. Отпадане на съгласните *в* и *х* между гласни.

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
за това	за тоа
имаха	имаа
беха	беа

г. Наставка *-ува-* в „македонски“ срещу наставка *-ва-* в български

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
народвам	народувам
окачваха	закачуваа

д. Опростяване на изговора при натрупване на съгласни

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
<i>стн</i>	<i>сн</i>
постници	посници
честни	чесни
<i>вс</i>	<i>с</i>
всека	секоја
съвсем	сосема
<i>вн</i>	<i>мн</i>
са равни	се рамни
<i>мл</i>	<i>мјо</i>
земделец	земјоделец

След тези наблюдения става ясно, че ако „македонският“ не се бе отдалечил от традиционното, историческото изписване или пък ако би била приета и от двата езика нова система за писане, доста разлики между двата текста биха изчезнали напълно, което би довело до още по-голяма визуална близост и дори до съвпадане между тях.

Морфология

Друга категория разлики между двете езикови системи се отнася до морфологията. „Визуално“ установените различия между двете издания са:

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
да пиша ли	да ја пишувам ли
се колебаах	се колебав
победих	победив
четех	читаав

Морфологичните разлики по-долу се дължат на фонетични промени, които вече са отбелязани в предишната част.

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
имаха	имаа
окачваха	закачуваа

Значително по-различен характер имат следните случаи:

а. Формите за първо лице единствено число в сегашно време на всички глаголи в „македонски“ се образува посредством окончание *-(а)м* (вж. и Андриоти 1992: 29).

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
да стоя	да стојам
да оставя	да ги оставам

б. Формите за аорист в български се образуват с *-х* (*-ех, -ях, -ах, -ох, -их*) (Лампсиди 1968: 193–206, Андрейчин и др. 1997: 209–222), а в „македонски“ – с *-в* (*-ав, -ев, -ов*) (Конески 1987: 420).

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
се колебах	се колебав
победих	победив
четох	читаав

в. Някои морфологични разлики се дължат просто на употребата на диалектни форми, които по същество са от един и същи тип и означават едно и също.

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
лягаше	легнуваше
донасяше	донесуваше
да пиша ли?	да ја пишувам ли?

Лексика

В областта на лексиката между двата езика се наблюдават ограничен брой (52 от 754) повече или по-малко различни думи/фрази, напр.:

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
баща	татко
думи	зборови
казваше	велеше
къща	куката
обичах	љубев

От тях обаче поне 20 думи от български са алтернативни като избор измежду тези, които накрая са предпочетени. Това може да се потвър-

ди, ако се погледне в който и да е български речник (напр. Българо-гръцки речник 1960).

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
който	што
страню	чудно
вещи	рабоке
обгръщах	гушкав
ветхо	старо

В резултат на сравнението се установява, че наистина различните думи между двата текста се ограничават само до следните 8 от общо 754 думи типове:

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
че	дека
след	по
думи	зборови
казваше	велеше
къща	кука
ще	ќе
при	кај
чинове	клупи

Фразеология

В двата текста структурата на изречението показва такава еднаквост, че може да се приеме за почти една и съща. Някои малки разлики в структурата на изречението са показани в следната таблица:

<i>софийско издание</i>	<i>скопско издание</i>
на краткия <i>си</i> живот	на <i>својот</i> краток живот
настъпи на домът <i>ми</i>	настъпи на <i>мојот</i> дом
многаж майка казваше на деда	многупати мајка <i>му</i> велеше на деда

Един първи статистически анализ на данните показва, че от общо 754 облика действително различните във фонетиката са 4, т.е. 0,53%, в морфологията – 14, т.е. 1,85%, в лексиката – 8, т.е. 1,06%, във фразеологията реално не съществуват различни изреченски структури.

Горните различия на всички езикови равнища, които при това се обединяват най-много в две-три групи на всяко езиково равнище, не могат да се смятат за достатъчни, за да се приеме, че български и „македонски“ са два различни езика. Смятам, че това би решил всеки учен, чужд на каквато и да е политическа целесъобразност. Ще завърша с

един пространен цитат от книгата на Андриоти: „Само ако от съображения за политическа автономия на Скопската държава и нейния език лингвистиката прецени съдържанието на понятието език и приеме значението на много по-малки и незначителни разлики между близките форми на словото, само тогава би могло славянският диалект на Скопската държава да се нарича език. В този случай обаче би трябвало да стане и в цял свят преразпределение на известните езици, както и ново разделяне на всеки един език на няколко езика. Новогръцкият език например, който в местните диалектни форми показва различия, по-големи от тези, които отделят диалекта на Скопската държава от българския език, но това не му пречи, както всички лингвисти приемат, да си бъде един единен език, би трябвало да бъде разделен на няколко езика: цаконски, пондийски, кападокийски и др. Привържениците на самостоятелността на езика на Скопската държава или страшно преувеличават незначителни елементи и подценяват големите му еднаквости с българския език (които позволяват на онзи, който познава този език, да разбира без усилие диалекта) или правят нещо още по-лошо: преструват се, че говорят в името на науката, а не правят нищо друго, освен политика.“ (Андриоти 1992: 30).

Литература

- Андрейчин и др. 1977: Андрейчин, Л., К. Попов, С. Стоянов. *Граматика на българския език*. София.
- Андриоти 1992: Ανδριώτη, Ν. *Το ομοσπονδιακό κράτος των Σκοπίων και η γλώσσα του*. Αθήνα.
- Бабиниоти 1993: Μπαμπινιώτη Γ. *Η θέση της Μακεδονικής στις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους, στο συλλογικό τόμο „Η γλώσσα της Μακεδονίας“* (επιμ. Γ. Μπαμπινιώτη). Αθήνα.
- Българо-гръцки речник 1960: *Βουλγαροελληνικόν Λεξικόν*. Σόφια, 1960.
- Ван Вейк 1937: Van Vijk, N. *Les langues slaves, de l'unité à la pluralité*. Paris.
- Ваян 1915: Vaillant, A. *Grammaire comparée des langues slaves*. Paris.
- Конески 1987: Конески, Б. *Граматика на македонскиот литературен јазик*. Скопје.
- Лампсиди 1968: Λαμπσίδη, Ι. *Γραμματική της βουλγαρικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη.
- Лунт 1952: Lunt, H. *Grammar of the Macedonian Literary Language*. Skopje.
- Мејѐ 1952: Meillet, A. & Cohen, V. (ed.): *Les langues du monde*. New ed. XLII, 1294 pp., 21 maps. Paris: Centre National de la Recherche Scientifique.
- Хартман, Сторк 1976: Hartman, A. R. K., F. C. Stork. *Dictionary of language and linguistics*. London.

(сега Шуменски университет). През 1989 и 1996–1997 г. е бил гост-доцент по руска стилистика в университета в Лодз (Полша). Член е на Съюза на учените в България и на Международното дружество по социолингвистика в България. Автор е на повече от 700 публикации (монографии, статии, рецензии, преводи и др.).

Костас Динас (професор доктор) преподава лингвистика и гръцки език в Педагогическия факултет в Университета на Западна Македония (Флорина). Председател е на Департамента по ранна училищна педагогика. Научните му изследвания и публикации са съсредоточени върху преподаването на гръцки език с акцент върху новите технологии и проблеми, свързани както с гръцкия език (диалектология, класификация и пр.), така и с другите балкански езици.

Мария Николова е студентка в четвърти курс на специалността „Скандинавистика“. Научните ѝ интереси са в областта на литературата. Занимава се с превод на художествена литература от скандинавски автори.

Мартин Ненов е преподавател в Катедрата по западни езици във Факултета по класически и нови филологии на Софийския университет. Има публикации в научни списания и сборници. Научните му интереси са в областта на приложната лингвистика, практическия английски език, превода.

Михаил Виденов (академик, доктор на филологическите науки, почетен доктор на Великотърновския университет) е основател и почетен председател на Международното социолингвистическо дружество и е член на Комисията по социолингвистика при Международния съюз на славистите. Основните му научни интереси са в областта на съвременния български език, социолингвистиката, диалектологията и др. Чел е единични лекции или цели курсове в университетите в Шумен, Велико Търново, Благоевград, Прага, Лодз, Краков, Прищина, Братислава, Москва, Упсала, Стокхолм, Виена и др. Автор е на многобройни монографии, статии, рецензии, учебници и др. Поважните му монографични трудове са „Годечкият говор“ (1978), „Социолингвистика“ (1982), „Съвременната българска градска езикова ситуация“ (1990), „Софийският език“ (1993), „Езикът и общественото мнение“ (1997), „Увод в социолингвистиката“ (2000), „Българската езикова политика“ (2003), „Диглосията“ (2005), „Идентификация по езика (въз основа на съвременната българска реч)“ (2007) и др.

Никита Нанков е преподавател в Департамента по англицистика в Университета на Пуерто Рико в Рио Пиедрас. Бил е научен сътрудник в Института за литература на БАН. Преподавал е сравнително литературознание в университетите в Сейнт Луис и Блумингтън (САЩ). Научните му интереси са в областта на руската, американската и българската литература, сравнителното литературознание, теорията на критиката. Сред многобройните му научни публикации в различни страни се открояват монографиите „В огледалната стая: Седем образа на българския литературен селоград“ (2001) и „Postmodernizam i kulturni izazovi“ (2004) [‘Постмодернизъм и културни предизвикателства’, превод от английски на хърватски – оригинално заглавие “(Post)modernism & (Post)communism: Essays on Theory, Film, and Literature”].

Павел Стоянов е преподавател по практически шведски език, морфология на номиналната система на шведския език, морфология на вербалната система на шведския език, синтаксис, семантика и стилистика на шведския език в Катедрата по германистика и скандинавистика на Софийския университет. Съавтор е на учебни пособия по превод от и на шведски език.

Росица Цветанова е докторантка към Катедрата по германистика и скандинавистика на Софийския университет. Научните ѝ интереси са в сферата на литературознанието, историята на литературата и превода. Изследва взаимодействията между литературите на Швеция и Финландия.

Силвия Серафимова (доктор) работи в Института за изследване на общества и знанието към БАН. Завършила е магистърската програма „Нордистика“. Специализирала е в университетите в Копенхаген, Берген и Упсала. Научните ѝ интереси са в областта на постмодерната етика, когнитивната лингвистика и скандинавската философия. Авторка е на редица научни публикации, сред които е и монографията „Пет ракурса на съвременната скандинавска етика“ (2011).